

ARAP MODERNİSTLERİN VAHİY ALGISI

Abdulkerim SOLİMAN*

E-mail: abdelkreemameen@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2999-1031>

Citation/©: Soliman, A. (2024). Arap modernistlerin vahiy algısı. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 17, 225-246.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1447709>

Öz

Kur'an, İslam'ın kutsal metni olarak kabul edilir ve Müslümanlar için rehberlik edici bir kaynak olarak görülür. Ancak, Kur'an'ın yorumlanması ve anlaşılması sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Özellikle modernistler, Kur'an'ı çağdaş bir perspektiften ele alarak geleneksel yorumları sorgulamış ve yeniden değerlendirmişlerdir. Arap coğrafyasındaki modernist yazarlar ise 19. ve 20. yy'da Kur'an'ı inceleme konusuna yoğun ilgi göstermişlerdir. Bu ilgi, Kur'an metnini okuma ve yorumlama konusunda farklı bir metodoloji geliştirmelerine zemin hazırlamıştır. Bunun neticesinde, onlar çalışmalarında, sadece ayetlerin yorumlanmasıyla sınırlı kalmamış aynı zamanda Kur'an metninin tarihsel ve kültürel oluşumunu ele alan bir yaklaşımı benimsemiş ve Kur'an metninin oluşum aşamalarına çalışmalarında özel olarak yer vermişlerdir. Bu da "vahiy" ile başlayıp Kur'an'ın Hz. Peygamber'e indirildiği ve ardından Hz. Peygamber'in vahyi ashaba aktardığı dönemi kapsamaktadır. Daha sonra Kur'an'ın yazıya geçirildiği ve belirli bir sistem içinde toplandığı döneme ve alimlerin Kur'an'ı sistematik bir şekilde açıklamaya başladığı döneme kadar uzanmaktadır. Bu çalışmada, özellikle Arap modernistlerin Kur'an'ı yorumlamadaki önemli temellerden biri olan Kur'an'ın tarihselliği iddiası ele alınmaktadır. Onların tarihselcilik merkezli yaklaşımının; Kur'an'ı inceledikleri zaman ve mekânın, ilk muhatapların hüküm sürdüğü kültürle ilişkisini anlamaya yönelik olduğu anlaşılmıştır. Bu da onları, Kur'an'ın söz konusu zaman ve

* Dr. Öğr. Üyesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğunu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

mekândaki bağlamı içinde sınırlı kalması ve kültürel farklılıklar ile insan ihtiyaçlarındaki çeşitlilik nedeniyle diğer zamanlara uygunsuz olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı da söz konusu yaklaşımların vahiy ve nübüvvet özelinde savundukları görüşlerin analiz edilmesidir. Çalışmanın sonunda tarihselci modernist bakış açısının hataları ortaya konulmuş ve çözüme dair teklifler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Tarihselcilik, Modernist, Vahiy, Nübüvvet.

ARAB MODERNISTS' PERCEPTION OF REVELATION

Abstract

The Qur'an is considered the sacred text of Islamic belief and is seen as a guiding source for Muslims. However, the interpretation and understanding of the Qur'an have been a constant subject of debate. Especially, modernists have questioned and reevaluated traditional interpretations by approaching the Qur'an from a contemporary perspective. Modernist writers in the Arab world showed intense interest in studying the Qur'an during the 19th and 20th centuries. This interest paved the way for them to develop a different methodology for reading and interpreting the Qur'an. As a result, they not only limited their studies to the interpretation of verses but also adopted an approach that examines the historical and cultural formation of the Qur'anic text. Their studies specifically addressed the stages of the Qur'an's formation, starting from the period of revelation to Prophet Muhammad, followed by the transmission of the revelation to his companions. Subsequently, they explored the period when the Qur'an was compiled in writing and organized within a specific system, leading up to the era when scholars began to systematically interpret the Qur'an. This study focuses on the claim of historicity of the Qur'an, which is one of the important foundations of interpretation among Arab modernists. Their approach, centered on historicism, aims to understand the relationship between the time and place in which the Qur'an was examined and the culture prevailing among its initial recipients. This leads them to conclude that the Qur'an is limited to the context of that particular time and place and is unsuitable for other periods due to cultural differences and the diversity of human needs. The aim of our study is to analyze the views advocated by the modernist approach, particularly regarding revelation and prophethood. Ultimately, mistakes of the historical modernist perspective are identified, and proposals for solutions are presented.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Historicism, Modernist, Revelation, Prophethood.

Giriş

Modernist yaklaşım sahiplerinin Kur'ân okumaları, genellikle akla ve onun egemenliğine dayanarak doğrulanabilen bir inanma eğiliminde olmuştur. Ancak Kur'ân'ın birçok konusu akıl, duyular ve deneysel bilgilerle sınırlanamayacak kadar girift olması sebebiyle bu konulardaki ifadelerin doğruluğunu sadece akıl yoluyla test etmek her zaman mümkün değildir. Bu nedenle modernist yaklaşımın gerekçelendirmedeki güvenilirliğinde şüphe olması sebebiyle bu konulardaki açıklamalara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bu yaklaşım neticesinde ortaya çıkan şüphe Kur'ân'ın ilahi bir metin olduğunu reddetmeyi ve böylece onu maddeci ve nesnel bir metodolojiyle incelemenin önünü açmıştır. Onların Kur'ân'ın ilahi bir metin olduğunu reddetme amacı, Kur'ân'ın ilahi niteliğini reddetmek veya doğruluğundan şüphe duymak değil, Kur'ân'ın içerdiği mesajların bilimsel ve kültürel gelişmelerin ve insan ihtiyaçlarının değişimine ayak uyduramayacak olmasıyla ilgili şüpheleri dile getirmektir. Bu durum onları, Kur'ân'ı incelemeye yardımcı olacak yeni yöntemler aramaya yönlendirmiştir. Bu nedenle onlara göre, Kur'ân'ın insan hayatının evrimini ve peygamberlik dönemindeki ihtiyaçları aşan bir şekilde anlaşılmasını sağlamak gerekmektedir. Kur'ân'ın tarih boyunca yaşadığı gelişim sürecine tabi tutulması gerektiğini ve Kur'ân'ın tarihsel bir perspektifle ele alınmasını savunmaktadırlar. Bu düşünceyle onlar Kur'ân'ın, maddi ve algılanabilir gerçeklikten öte bir şeyi temsil etmeyeceği sonucuna varmaktadırlar. Bu da tarih temelli bir yorum üzerine dayanan birinin, bazı unsurları göz ardı etmesi veya bu unsurları, nesnel metodolojiyle uyumlu bir şekilde yorumlaması gerektiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Bu çalışmanın tartıştığı modernist algıyla Kur'ân'ın tarihselliği meselesi, modern zamanların bir konusu olmadığı gibi ve sadece modernistlerin ortaya koyduğu bir yaklaşım değildir. Kur'ân'ın tarihselliği meselesi, Hz. Peygamber'in tebliğinden itibaren bugüne kadar süregelen bir yaklaşımdır. Örnek verilecek olursa Kur'ân vahyinin sonrasında gerçekleşen olaylar hakkında ne söylenebilir? *“Yakında onun alınına (cehennemlik) damgasını vuracağız!”* (Kalem, 68:16) ayetiyle Kur'ân'ın nüzûlünden sonraki dönemde, Velid bin Muğire'nin yüzüne kılıç darbesiyle vurulacağını işaret eden ilahi mesajı nasıl anlamalıyız? Ya da *“Elif-lâm-mîm. Rumlar yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Fakat onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip gelecekler. Eninde sonunda Allah'ın dediği olur. O gün müminler Allah'ın yardımı sebebiyle sevinecekler.”* (Rûm, 30:1-4) ayetlerinde anlatılan Perslerin Romalılara karşı yenilgi zamanını da belirterek önceden haber verilmesi nasıl anlaşılmalıdır? Bu iki olayın Kur'ân'ın indirildiği döneme yakınlığı sebebiyle anlaşılması daha muhtemel olmakla birlikte *“Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.”* (Nahl, 16:8) ayetini de dikkate almak gerekir. Bir kimse Kur'ân'ın indirildiği dönemde Arapların taşıma ve yolculuk araçları hakkında ayrıntılı bir açıklama yapabilir ve sonra bu ayeti tarihsel bağlamından ve gerçekliğinden çekerek ayetin *“O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır”* kısmıyla modern zamana kadar süren ulaşım araçlarının çeşitliliğini gösterdiğini

de söyleyebilir. Bu ve benzeri örnek ayetlerle çoğaltabileceğimiz durum bakış açılarının farklı olmasıyla ulaşılan sonuçta da farlılığı beraberinde getirmektedir.

Çalışmamız özelinde ele alacağımız modernist yaklaşımın kendi içinde farklı fraksiyonları bulunmaktadır. Özellikle modernliği ya da modernist bakış açısını diğer düşünce yapılarından ayırt eden en önemli özellik olarak hümanizm, ilerlemeci tarih anlayışı ile özne-nesne ayırımının olduğu belirtilmektedir (Coşkun, 2020, s. 31). İslam dünyasında modernliğin veya modernist bakış açısının yayılması, Batı'nın etkisi kadar tarihselci düşüncenin akabinde de gerçekleşmiş ve modernist bakış açısı oradan da etkilenmiştir. Fazlurrahman ile başlatılan Kur'ân'ın tarihselliği sonraki dönemde İslam dünyasındaki birçok ilim ehlini etkilemiş ve bazen reddiye bağlamında yaklaşımları da doğurmuştur. (Coşkun, 2020, ss. 47-48). Batı kaynaklı modernist düşüncenin zemininde ise şu dört anlayışın etkin olduğu görülmektedir: Mitolojiden arındırma, Kur'ân'a dönüş, geleneğin eleştirisi ve tarihselcilik. (Coşkun, 2020, s. 34). Bu saydığımız etkenler, modernist düşüncenin zeminindeki oranı nispetinde nihai sonuçta farklı bir yorum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da modernist anlayışın etkenlerinin yorumlarda etkili olduğu gösterdiği gibi farklı modernist bakış açılarının olduğunu da ifade etmektedir.

Yukarıdaki örnek ayetlerdeki yaklaşımların çeşitliliği ve konuya dair alandaki farklı soruların çokluğu sebebiyle bu çalışmada ilgili konunun araştırılması tercih edilmiştir. Konuya dair tefsir alanında yapılmış önceki çalışmalara bakıldığında, bu çalışmalarda modernistlerin Kur'ân'ı nasıl yorumladıklarını ortaya konulmuştur. Fethi Ahmet Polat'ın *Çağdaş İslam Düşüncesinde Kur'ân'a Yaklaşımlar* adlı eseri, Muhammed Coşkun'a ait *Modern Dünyada Kuran Yorumu* adlı kitabı ile Abdülhamit Birışık'a ait *Hint Altkitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* adlı eser Türkiye'de yapılmış kapsamlı çalışmalardır. Arap coğrafyasında ise Hasan el-Abaki'nin *Kur'ân-ı Kerim ve Modern Okuma: Muhammed Arkoun'un Metin Sorunu Üzerine Eleştirel Analiz* adlı eseri, Muhammed Benaliya'nın *Muhammed Arkoun'un Bakışında Kur'ân Metninin Tarihselliği: Eleştirel ve Analitik Bir Çalışma* adlı yazısı ve Said Ubeydi'nin *Tayeb Tizini ve Kur'ân-ı Kerim: Metnin Tarihselliği Yanılsamasından Müsteşriklerin Şüphelerini Yayılmaya* adlı çalışma dikkati çeken ve öne çıkan eserlerdir. Bizim çalışmamızın bunlardan farkı ise Mısır bölgesi tarihselci ekolün vahiy ve nübüvvet olan yaklaşımını daha derinlemesine ele almasıdır. Bunu yaparken Mısır bölgesindeki modernist ve tarihselci anlayışın farklı kategorileri olduğu ön kabulüyle birlikte bizler Nasr Hâmid Ebû Zeyd, Muhammed Arkoun, Hasan Hanefî, Abdulmecid eş-Şerafi ve Haşim Salih gibi isimler özelinde vahiy ve nübüvvet algısı özelinde çalışmamızı şekillendirdik. Bölgede yaşamış Muhammed Abduh, Reşit Rıza, Kâsımî gibi diğer isimleri çalışmamıza dahil etmedik. Bu sebeple çalışmamız içerisinde çokça geçen modernistler kavramı ile Nasr Hâmid Ebû Zeyd, Muhammed Arkoun, Hasan Hanefî, Abdulmecid eş-Şerafi ve Haşim Salih kastedilmektedir.

1. Tarihsellik Kavramı

Tarihsellik, Yunanca kökenli bir kelime olup ve İngilizce’de “Historicism” olarak ifade edilmektedir. Tarihsellik kelimesi sözlükte “Bir bilgi konusunu, onu üreten bir bakış açısına dayanarak tarihsel bir evrim içinde takip edilebilen bir durum olarak görmek” anlamına gelmektedir (Lalande, 2001 s. 561). Bununla birlikte “Her bilgi konusunu, tarihsel gelişimden doğan şu anki bir durum olarak değerlendiren bakış açısı” (Said, 2004, s. 84) ya da “Her şeyin veya her gerçeğin tarihle evrim geçirdiğine inanan inançtır. Nesnelere ve olayları tarihi bağlamıyla incelemekle ilgilenir.” şeklinde tanımları da yapılmaktadır (Arkoun, 1996, s. 139).

Bir olay veya olguyu tarihsel okuma, farklı terim ve ifadelerle adlandırılabilmeyle birlikte içeriği ve amacı bakımından aynı sayılmaktadır. Buna tarihsellik ile Batı kökenli bilim olan Hermenötik kavramını örnek verebiliriz. Bu iki kavram, kendi bağlamında aynı gayeyi uygulamayı amaçlayan farklı isimlerdir (Lalande, s. 561; Said, 2004, s. 84) diyebiliriz. Sovyet Felsefe Ansiklopedisi’nde belirtildiği gibi, tarihselliği benimseyen çalışmaların amacı; olayların tarihsel evrimini ortaya çıkaran duysal koşulları ve gereklilikleri, tarihsel olarak belirli aşamalardan diğer aşamalara geçişini açığa çıkarmaktır.” (Rosenthal, 1981, s. 105).

1.1. Batı Düşüncesinde Tarihsellik Anlayışı

Tarihsellik terimi, Muhammed Arkoun’un belirttiği gibi ilk kez 1872 yılında Batı düşüncesinde ortaya çıkmıştır. Ancak, bu terimin filozof Vico (1668-1744) tarafından şekillendirildiğini ifade eden Haşim Salih’in dediğine göre “tarihsellik” kavramı, felsefi çevrelerde yaygın olarak kullanılmadan önce bu filozof tarafından ortaya konulmuştur. Vico, insanların tarihi yarattığını ve onun, hayal etikleri gibi gizemli güçlerin değil, insanların eylemlerinin bir ürünü olduğunu savunmuştur. Onun bu görüşü, kendisinden sonra gelen filozoflar arasından Hegel ve Croce gibi düşünürler tarafından kabul görmüştür (Arkoun, 2001, s. 47). Daha sonra filozof Dilthey, tarihsellik ile ilgili modern ilginin gerçek itici gücünü oluşturarak bu konuya ivme kazandırmıştır. Onun kısa ifadesiyle, Dilthey, modern tarihselciliğin öncüsü olmuştur (Mustafa, 2007, s. 146).

Tarihsellik kavramının felsefi temellerine bakıldığında, bunun Marksist varoluşçu düşünceden türediğini görülmektedir. Bu düşünce, maddenin bir yansıması olarak düşünce ve vahyin, bu maddenin içine dahil olduğu kuramına dayanır. Bu nedenle, ilham kaynağının maddî olması gerektiğini savunur. Muhammad Abid el-Câbirî, Marksist yaklaşımın tarih anlayışını şu şekilde açıklar: “Resmi Marksizm’de hâkim olan düşünce, insanların toplumsal varlığının, yani insanların siyasî ve sosyal konulardaki bakış açılarını belirleyen şey olduğudur. Bu anlamda Marx’ın şu sözünü aktararak der ki: ‘İnsanların kendileri hakkındaki bilinç veya anlayışları, toplumsal varlıklarını belirleyen şey değildir. Tam tersine, toplumsal varlıkları, bu bilinci belirler.’” (Aljabriabed, 2020) 19. yüzyıla geldiğinde filozoflar arasında Schopenhauer ve Friedrich Nietzsche gibi tanınmış isimler

tarihsel anlayışını; insanlığın daha çok güç, efsane ve yalan etkisi altında kalmıştır, akıl ve mantık etkisi altında kaldığını ifade etmişlerdir (Riley, 1995a, s. 294.).

Fransız Annales Okulu da Marksistlerin tarih anlayışındaki prensipleri yaymada etkili olmuştur. Bu, özellikle iki etki aracılığıyla gerçekleşmiştir: İlk olarak, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ortalarında egemen olan ve Doğuştancılık Ekolü tarafından benimsenen "Tarihsel Materyalizm" metodolojisiyle mücadele etmek. İkinci olarak ise "Marksist Tarihselcilik" metodolojisinin geliştirilmesi ve felsefi bakış açısının genişletilmesi, düşünce ile bilgi sistemi arasındaki ilişkiyi ele alan felsefi görüşlerin kapsamını genişletmektir (Goff, 2007, s. 125, 134, 410, 435).

Arap coğrafyasındaki modernistlerin önceliklerinden ilki; tarih anlayışının, yüksek ve mutlak bir gerçekliğin varlığını ve sahipliğini reddetmesidir. İkinci öncelikleri; tarih anlayışının, toplumsal bilgi mirasına epistemik bir kopukluğu getirerek, bilgiye eleştirel bir bakış açısı sunmasıdır (Zahir, 1998, s. 55; el-Mesirî ve Triki, 2010, ss. 218-219).

Yukarıdaki veriler neticesinde tarihselliğin ve tarihselciliğin "geri döndüğü anlamı ve özünü ifade eden şey" olarak birbiriyle ilişkili iki temele dayandığı söylenebilir. Birincisi, gerçeklikle bağlantı ve onun ötesine geçmeme, yani tarihî olarak değerlendirilen her şeyin doğru zamanda olması, gerçek tarihi gelişimi boyunca gözden geçirilmesi gerektiği ve bu olgunun sonuçlarının tarihsel gelişimi yoluyla incelenmesini içerir. Tarihselciliğin ikinci temeli ise, bilgimizdeki dönüşüm ve değişimin gerekliliğidir. Çünkü onlara göre gerçeklikle olan bilgimiz sadece onun yansımasıdır.

Arap modernistleri, kendi tarih anlayışlarına, onun gerekliliklerine ve bu ilkelere bağlı kalmışlardır. Bununla birlikte bazı modernistler, tarihî olguların kapsamını genişletmeye ve bu kapsamın içine din gibi alanları dahil etmeye çalışarak tarih anlayışlarını benimsetmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, "tarihsellik" teriminin felsefi temellerine odaklanmak, bu terimin ne anlama geldiğini anlamak açısından önemlidir.

1.2. Arap Düşüncesinde Tarihsellik Anlayışı

Arap düşüncesinde tarihselcilik kavramı, modernist akımların etkisi altında önemli bir yer tutmaktadır. Bu kavram Arap dünyasında tarih ve toplumun anlamını anlama ve yorumlama biçimini belirlemede temel bir rol oynamıştır. Tarihselcilik, Arap düşünce geleneğinde, geçmişin analizi ve bugünün anlamını anlamak için tarih bilimine dayalı bir yaklaşımı da ifade etmektedir.

Tarihselcilik anlayışının Arap düşüncesine geçişi 19. yüzyılın sonları 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Arap dünyasının bu yaklaşımdan etkilendiği bir dönem yaşanmış ve bu dönem "yeniden okuma" teriminin İslami metinlere yönelik bir tutum olarak yaygınlaştığı bir dönem olarak belirginleşmiştir. Bu dönemde, Arap dünyasındaki bu yaklaşımdan etkilenenler incelendiğinde, "tarihsellik/cilik" teriminin daha geniş bir anlam kazandığını ve bu bağlamda Muhammed Arkoun, Nasr Hâmid Ebû Zeyd, Abdulmecid eş-Şerafi, Hasan

Haneî ve diğeri gibi isimlerin çalışmalarında modern edebi eleştiri yöntemlerine dayanan özel bir yönlendirmenin öne çıktığını görölmektedir. Bu isimler, Batı düşüncelerindeki bu yaklaşımdan etkilenerak İslam düşüncesindeki geleneksel bakışla mücadele etmeyi amaçlamışlardır. Bu anlayışı benimseyenler bazen kelimelerin anlamlarını bağlamından kopararak bağımsız bir şekilde açıklamış ve bazen de İslam hukukunun genel ilkelerini yeni bir açıklama ile tekrar ele almışlar ve yeni anlamlara işaret eden bir yorum geliştirmişlerdir (er-Raysûnî, 1431, s. 206).

Batı medeniyetinden etkilenen entelektüeller, tarihselcilik kavramını Arap dünyasına aktararak bunu Allah'ın kitabına ve peygamberinin sünnetine uygulamaya çalışmışlar ve İslam'ın özünü oluşturan ve onun kurallarına dayanan İslam'ın temel kaynaklarını yeniden yorumlamışlardır. Bu sebeple Arap dünyasında entelektüeller, fıtratı ve akılları çatıştıran batı kültürünün yaklaşımıyla İslam'ın temel metinlerini yargılamak üzere bu yaklaşımı kullanmaya yeltenmişlerdir. Ancak dikkat çekmek gerekirse Arap coğrafyasındaki tarihselcilik (التاريخية) kavramı, bilinen teknik anlamıyla Abdullah el-'Arvi'nin *el-Arab ve'l-fikru't-tarihi* adlı kitabında 1973 yılında ortaya çıkmıştır (el-'Arvi, 2006, s. 68, 176, 196).

Muhammed Arkoun tarihselciliği, sadece Batı için icat edilmiş bir yöntem değil aksine bunu, insanın koşullarını ilgilendiren bir yaklaşım olarak görmektedir. Ona göre tarihsellik, insanlık yeryüzünde var olduğu günden beri mevcuttur ve vahiy dediğimiz olgunun tarihsel olarak ortaya çıkışı, evrimi veya tarih boyunca büyümesinin başka açıklaması da yoktur. Bu sebeple ona göre tarihin baskısı altında meydana gelen değişiklikler inkâr edilemez (Arkoun, 2001, s. 48). Arkoun, vahiy metinlerini açıklamanın tek yolu olarak toplumun tarihsel bağlamda yaşadığı gerçeklere yani değişime dayanmayı uygun görmektedir. O, gerçekleşen olaylarla zihinsel tasarımlar arasında karşılaştırma yaparak her şeyin akıl yürütmeye temellendirilmiş bir gerçeklik üzerine değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Arap modernistler, Kur'an'ın tarihî boyutunu vurgulayarak, Kur'an tarafından işaret edilen kavramları, inançları ve yasaları aşmayı amaçlamaktadırlar. Bir yandan, Kur'an tarafından işaret edilen kavramları, inançları ve yasaları aşmaya çalışırken diğer yandan Kur'an'ı kutsallığından arındırarak, diğer metinler gibi eleştiri ve şüphelere tabi tutmak istemektedirler. Böylece onun getirdiği doktriner sabitelere karşı eleştiri ve şüphecilikle bakılabilmektedir.

Arkoun'a göre, tarihselcilik "değerlerin dönüşü ve değerşimi anlamına gelir, yani çağların ve zamanların değerşimine bağlı olarak değerlerin değerşimi" şeklinde özetlenebilir (Arkoun, 1993, s. 26). Arkoun, bu yaklaşımıyla dini metni, indiği dönemin kültürel ve sosyal gerçekliğine uygun olarak açıklamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır. Arkoun'un tarihsel yöntemi benimsemesinin en önemli amaçlarından biri, Kur'an'ı belirli bir tarihsel gerçeklik içinde ortaya çıkan bir olgu olarak incelemenin mümkün olup olmadığını belirlemektir. Kur'an'ı bir vahiy olarak yani gerçekliği aşan bir şey olarak değil, belirli bir tarihsel ve zaman

bağlamında bir olgu olarak incelemek istemektedir. Bu bağlamda Arkoun'a göre bu tür okumanın temel amacı, İslam düşüncesi tarafından hiçbir zaman pratikte sorulmamış olan bir durumu ortaya koymaktır. O da Kur'ân'ın tarihsel olduğunu ve onun belirli bir zaman dilimi ve tarihsel an ile olan ilişkisinin tarihte kaldığını belirlemektedir (Arkoun,1996, s. 211).

Haşim Salih tarihselcilikle ilgili ilk amacın, tüm kavramların, özellikle de doktrin kavramlarının değişimini vurgulamak olduğunu belirtir. Salih bu durumu şu şekilde ifade eder: "Her şey tarihle birlikte değişir. Kökten ve sağlam düşünceler (dini inançlar, Allah ve yüce kavramı, iman, toplumsal ve siyasal kurumlar) bile dönüşüm ve değişimden muaf değildir. İnsan bilinçli veya bilinçsizce bunların daha sağlam olduğuna inansa bile bu değişmez." Ali Harb ise "Tarihselcilik, olayların, uygulamaların ve söylemlerin gerçek kökenlere, zaman ve mekân bağlarına, maddi ve dünyevi koşullara sahip olduğu anlamına gelir. Aynı zamanda yapıların, kurumların ve kavramların evrim ve değişime tabi olduğu, yani dönüştürülebilir, harcanabilir ve yeniden kullanılabilir oldukları anlamına gelir."(Harb, 1993, s. 65) diyerek Arkoun'un düşüncesini desteklemektedir. Nasr Hâmid Ebû Zeyd de bu yaklaşımı pekiştirerek tarihselcilik kavramını "Zaman içinde meydana gelen olayları ifade eder. Bu, mutlak ve yüce varlık arasındaki ayırım ve sınıflandırma adına bir anıdır. Yani dünyanın geçici veya oluşan bir şey olduğunu söylememiz, onun zaman içinde var olduğu ve tarih içinde yer aldığı anlamına gelir. Bu nedenle, dünyanın varlığı ya da yaratılması tarihsel olarak belirlenir." (Zeyd, 1995, s. 71) şeklinde açıklar.

Mevcut yaklaşım neticesinde bu durum kategorize edilecek olursa iki iddiadan söz: İlki; İslami metinlerin (Kur'ân-ı Kerim ve hadisler) tarihî anlamlarının iddiası, ikincisi de metnin kendisinin, var olduğu tarih içinde nasıl şekillendiğine dair iddia. Bununla birlikte bu yaklaşımın sahipleri, Kur'ân'ın kutsallığına ve tümüyle Allah'ın vahyi olduğuna dair ifadelerden kaçınmaktadırlar. Çünkü bunu dile getirmek, onların Kur'ân'a uygulamayı amaçladıkları düşünceyi geçersiz kılmaktadır. Bu yaklaşımın amacı; olayları içlerindeki gizemlerden kurtarmak ve mevcut durumla onlara inanmadan, onları efsane olarak iddia etmek ve bunları geçmişte gerçekleşen tarihsel çevre ve bağlam içinde yeniden düzenlemektir. Taha Hüseyin'in "Kur'ân sadece diğer kitaplar gibi eleştirilmeye tabi bir kitaptır. Ona diğer kitaplarla yapıldığı gibi muamele edilmelidir. Bilim, ona kutsallık atfetmenizden vazgeçmenizi ve onu sıradan bir kitap gibi düşünmenizi zorunlu kılar, böylece onun üzerinde söz söyleyebilirsiniz." (en-Nâsir, 1422, s. 160) sözleri de dediğimizi destekler mahiyettedir.

Modernistlerin amaçladıkları bir diğer hedef, Kur'ân'ın tarihî boyutunu ileri sürerek anlamları düzeltmek veya açıklamak değil tam tersine bu ayetlerin kökenlerini araştırarak anlamları değiştirmek olarak da görülebilir. Çünkü onların anlatmak istedikleri durum bir bakıma, Kur'ân'ı Allah'ın indirdiği kutsal bir metin olarak değil, ona yöneltilen eleştiriden muaf olmayan insanî bir metin olarak ele almanın gerektiğidir. Bu sebeple bu bakış açısının merkezinde farklı bir vahiy algısı olması sebebiyle vahyin mâhiyeti ile ilgili tartışmaya geçmek istiyoruz.

2. Kaynağı İtibariyle Vahiy

Lugavi anlamı itibariyle, vahiy kelimesi “işaret etmek, yazı yazmak, mesaj iletmek, ilham almak ve gizli konuşmak” anlamlarına gelmektedir (İbn Manzûr, 1419a, s. 379). Bu bağlamda vahiy, şeytanın vesvese ve kötülük aşılması gibi olumsuz anlamları da içinde barındırmaktadır. Buna “Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarısanız şüphesiz siz de Allah’a ortak koşmuş olursunuz.” (En’âm, 6:121) ayeti örnek olarak gösterilebilir. Vahiy kavramının Kur’ân’da kullanımına örnek olan bu ayette şeytanın insan zihnine kötülük aşılması, vahyin olumsuz manada kullanımına bir örnektir diyebiliriz. Ancak insanın içine yerleşmiş doğal ilhama örnek olarak Hz. Musa’nın annesine verilen ilham (Kasas, 28:7) da olumlu manada bir örnektir. Bu örnekler, vahiy kavramının bazen olumsuz manada da kullanıldığı ancak Allah’ın elçileri ile iletişim biçimlerini içerdiğini anlamı, asıl mana olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vahiy kelimesinin ıstılahî anlamını ise “Allah’ın, peygamberlerinden birine indirdiği söz.” ya da “Allah’ın, kullarından seçtiği birine, yönlendirmek amacıyla gizli ve hızlı bir şekilde bilgi vermesi.” şeklinde tanımlanabilmektedir (el-Kattân, ty, s. 29). Bu tanımlar, şer’î vahyin Allah’ın seçtiği elçilerine yönlendirilen bir ileti olduğunu, bu iletiyi taşıyan peygamberlerin de muhî (vahiy alıcı) olduklarını vurgulamaktadır. Şer’î vahiy, Allah’ın seçkin kullarına, rehberlik etmek ve doğru yolu göstermek amacıyla bilgi iletmeye anlamına gelmektedir.

Vahyin Allah’tan geldiği inancı, Müslümanlar arasında hemfikir olunan bir konudur. Ancak konumuza dahil ettiğimiz Arap modernistler, Kur’ân’ın kaynağına dair şüphe etmeleri sebebiyle onlara göre Allah’ın kelamı değildir. Sadece Hz. Muhammed’den gelmiştir. Konuya dair ayrıntılı tartışmayı ve modernistlerin vahyin kaynağı hakkındaki görüşlerini aşağıda ele almaya çalışacağız.

2.1. Modernistlere Göre Vahyin Kaynağı

Modernist anlayış sahipleri, tarihselcilik kavramına dayalı olan tezleri, vahyin insan kökenli olduğunu ve Kur’ân’ın Allah’ın sözü olmadığını, ancak o dönemin sosyal, siyasi, kültürel ve tarihi koşullarına tabi olan insan sözü olduğunu savunmaktadır. (Ebû Zeyd, 2014, s. 209; Polat, 2018, ss. 146-150). Bu yaklaşım, günümüzde hala modernist düşüncede hakimdir. Bu yaklaşım, toplumun geleneksel temel inançlarını sorgulamayı amaçlamakta ve böylece toplumun mevcut durumu ile geçmişini ayırmaktadır. Nihai olarak Kur’ân’ın insan sözü olduğu fikri zamanla insanlar arasında kökleşir ve Allah’ın vahiy olmadığına dair bir düşünce toplum arasında yayılırsa bu durum, vahyin toplum yaşamından ve üzerindeki etkisinden uzaklaştırılması anlamına gelmektedir.

İfade ettiğimiz bu durumu Ebû Zeyd’in şu ifadesi de desteklemektedir: “Metinlerin ilahiyetini savunmak ve bu ilahi nitelikte ısrar etmek, insanların bu metinleri anlamak için metodlarıyla aciz oldukları anlamına gelmektedir. Ancak Allah’ın, bazı insanlara özel

yetenekler vermesi ve onları anlama yeteneğine sahip kılması gerekir. Burada dini metinlerin insana aitliğini benimsiyorsak, bu benimseme, egemen ve hâkim dini düşünceye karşı ideolojik bir dayanışma temelinde değil, tarihsel gerçeklere dayalı bir nesnel temelde yer almalıdır. Bu gerçekler de metinlerin kendisine dayanır." (Ebû Zeyd, 1994, s. 206). Ebû Zeyd ayrıca, ilahi metinlerle nasıl başa çıkılacağı konusundaki analizinin sonunda metinleri, duygusal ve öznel bir yöntemin dayattığı içerikle dolu ama boş imgeler olarak ele almanın gerekliliğini savunmaktadır (Ebû Zeyd, 1994, s. 132). Bu da ilahi metinlere nasıl yaklaşılacağı konusunda daha cesurca müdahale edilebileceğimizi iddia etmektedir.

Haşim Salih de bu yaklaşımı savunarak Arapların, yıllardır hüküm süren ve onları esaret altına alan geleneksel kapanışları çözme konusunda aciz kaldıkları sürece, zincirler ve prangalarla sınırlı kalacaklarını dile getirmektedir (Salih, 2007, s. 234). Arapları cesaretlendirmek için Müslümanların Kur'ân'ı Allah'ın kelamı olarak, harfiyen, ezeli ve yaratılmamış bir konuşma olarak kabul etmeleri karşısında yaşanan bir tabu; kırılması ve parçalanması gereken son yasak olduğunu ifade etmektedir (Arkoun, 1993, s. 69). Bu bakış açısına destek de bir diğer modernist olan Aziz el-Uzma'dan gelir. Ona göre Kutsal metin; gerçekte tarih üzerinde yükselir. Metin, tarihe tabidir. Çünkü kutsal metinler tarihte doğmuş, tarihte etkileşime girmiş ve tarihte etkide bulunmuşlardır. Bu sebeple tarih metnin alanıdır ve tarihin de sırları, konumu ve efsaneleri vardır (el-Uzma, 1410, s. 137). Bu yaklaşımıyla el-Uzma, Allah'ın peygamberine (s.a.v) vahyettiği şeyin efsanevi yönünün de olabileceğini düşünmektedir. Bu metinlerin, onların oluşumunu ve ortaya çıkışını etkileyen gerçekliğin bir ürünü olduğunu belirtmektedir. Ebû Zeyd'in "Kültürün metni oluşturma aşamasında kültür etken, metin ise tepki gösterendir." (Ebû Zeyd, 2014, s. 200) cümlesi de el-Uzma'ya destek niteliğindedir. Ebû Zeyd ve bu düşünürlerin perspektifine göre şer'i metinler yani vahiy, kültür tarafından üretilmiştir. Sonuç olarak metin, neredeyse toplumsal kültür ve onu çevreleyen toplum tarafından yaratılmıştır.

Modernistlerin vahyin kaynağının beşerî olduğu iddiaları incelendiğinde onların bu iddialarına karşı bazı itirazlar bulunmaktadır. İlk olarak onların, vahiy kaynağının beşerî olmasının, peygamberlik döneminde gerçekleşen tüm metinlerin birbirine benzer olması gerektiği anlamına geldiği iddiasına karşı çıkılabilir. Yani, onlara göre Kur'ân ile hadis, Kur'ân ile şiiir ve Kur'ân ile Arap belagati arasında fark olmamalıdır. Ancak bu iddia gerçeklikle uyuşmamaktadır. Çünkü dönemin muhatapları Allah'ın kelamını duyduklarında etkilenmişler ve tehdidiye karşılık O'na benzer bir şey getirememişlerdir. Cenab-ı Hakk da bu durumu kitabında tehdidî ile şöyle bildirmiştir: "*Yoksa 'Kur'ân'ı kendisi uydurdu' mu diyorsunuz? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız Allah'tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin!*" (Hûd, 11:13).

İkinci olarak vahyin kaynağının beşerî olduğunu savunmanın karşısına şu deliller getirilebilir: Kur'ân-ı Kerim'de Müslümanların, başa çıkabilmeleri için vahiy gelmesi gereken birçok olay gerçekleşmiştir. İfk olayı, Bedir esirleri ve benzeri durumlar

Müslümanlar için yönlendirme yapılması gereken olaylardır. Modernistlere göre vahiy, bu tür durumlarla başa çıkma konusunda Müslümanlara yol göstermek için inmemiştir. Eğer bu olaylar kültürle veya peygamberle alakalı olsaydı, hemen bir çözüm bulunur ve bu konularda doğrudan beşer kaynaklı bir hüküm verilebilirdi. Ancak vahiy, bu tür meseleleri uzun bir süre boyunca askıda bırakmış sonra neticelendirmiştir.

Üçüncü itirazımız ise vahiy, peygamberin yaşadığı dönemle veya o toplumun kültürüyle sınırlı olmayan gerçekleri ve bilgileri de getirmiştir. Birçok konuda fiziksel ve coğrafi sınırları aşarak, zaman içinde meydana gelen bazı gizli bilgileri açıklamıştır. Hem peygamberlik döneminde gerçekleşen olaylara dair (örneğin, Bizans'ın Sasani İmparatorluğu'nu yeneceği müjdesi gibi) hem de peygamberlik sonrası döneme dair (örneğin, bu dinin zafer kazanacağı müjdesi gibi) haberler vermiş ve bunlar da vahyin kaynağının Allah olduğunu bizlere göstermektedir.

İtirazımız olan dördüncü konuya gelince modernistlerin, vahyin kaynağının ilahi olmadığını söylemelerinin ana amacı, vahiy metinlerinden kutsallığı sorgulamaktır diyebiliriz. Bu, modern eleştiri yöntemlerini bu metinlere uygulamayı kolaylaştırmak ve bu şekilde vahyin yönlendirmesini kaldırmak için bir yol olarak kullanılabilir. Bu yaklaşımın, Batı'nın metotlarını kullanarak Kur'ân yorumunda tahrife sebebiyet veren unsurlardan görülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

2.2. Vahyin Kaynağı Hakkında Modernistlerin Görüş Farklılıkları

Vahyin kaynağı hakkında modernistlerin farklı görüşleri vardır. Genel olarak iki şekilde tasnif edilen yaklaşımlardan ilki; geleneksel, yüzeysel yaklaşımdır. Vahyi gerçeklikten ayrı, ona hâkim ve gökyüzünden yeryüzüne iniş olarak ele alır. İkincisi ise bilinçli, derinlemesine modern yaklaşımdır. Vahyi primitif bakış açısından farklı bir bakış açısıyla ele almakta ve onu tarih ve kültür değişkenlerine uygun bir şekilde açıklamaktadır (Arkoun, 2001, s. 17). Bununla birlikte modernistler, vahiy kaynağını eleştirmek için farklı gerekçeler sunmaktadırlar. Onlardan bazıları da şunlardır:

1. Bu Evrende Konuşan Allah İnkârı: Modernistler, bu evrende konuşan bir Allah'ın varlığını reddederler. Yani, evrende herhangi bir varlık (insan ile Allah) tarafından konuşulan bir vahiy fikrini kabul etmemektedirler.
2. Allah ile İnsanlar Arasında İletişim Reddi: Modernistler, Allah ile yaratılmış varlıklar arasında herhangi bir iletişim olduğunu reddederler. Bu, Allah'ın insanlara özel bir şekilde konuştuğu veya vahiy gönderdiği fikrini reddetmeleri anlamına gelmektedir.
3. Peygamberliği İnkâr ve Evrenselleştirme: Modernistler, peygamberliği bir kazanç olarak görmekte ve herhangi bir insana açık olan ve şairden farkı olmayan bir şey olarak sunmaktadırlar. (el-Mezûğî, 2007, ss. 103-104)

Bu temel unsurlara dayanarak, modernistler vahiy olayına ve peygamberliğe ilişkin geleneksel yaklaşımlarını reddetmektedirler. (Arkoun, 2009, s. 102, 203; Hanefî, 1988a, s. 80; Hanefî, 1988b, s. 256; Salih, 2010, s. 76) Bu üç temel noktada, modernistlerin bu konudaki yaklaşımlarını ve argümanlarını sırasına göre tartışıp ele alacağız.

2.2.1. Bu Evrende Konuşan Allah'ın İnkârı

Konumuz dahilinde araştırdığımız modernistler, vahyin Allah'a ne kadar doğru bir şekilde atfedilebileceğini araştırmanın gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Arkoun'un ifadesiyle yeni bir düşünce alanını açabilmek için geleneksel Hristiyanlık ve İslam iddialarının her ikisinin de önceki problemlerini ve Kur'ân'ın ilahî doğruluğunu inceleyerek aşılması gerekmektedir (Arkoun, 1996, s. 46). Ancak Arkoun'un ne demek istediğini daha iyi anlamak için Allah'a olan yaklaşımını ve O'nun sıfatlarına yönelik duruşunu da bilmek gerekmektedir. Arkoun, Allah'ın dışında "fiilen" var olmadığını, ancak insanların zihinlerinde değişen düşünce yapılarına göre değişen bir zihinsel varlık olduğunu kabul etmektedir. Ona göre; "Allah" tarihsel etkileşim ve etkilenmeye tabidir. Yani, zamanın ve çağların değişmesiyle dönüşüme ve değişime uğrar (Arkoun, 1996, 102). Bu sebeple o; Kur'ân'ın Müslüman bilincini ve duygularını doldurmasını eleştirmekte ve bu bilinci Allah'ın varlığı hakkında düşünsel bir tartışmaya açık olmadığı için eleştirmektedir (Arkoun, 1996, s. 203).

Haşim Salih'in sözleri de Arkoun'u destekler mahiyettedir. Salih'e göre Müslümanlar, eleştirel yöntemi Kur'ân'a uygulamaya cesaret eden herkesi şiddet, güç ve tehditle bastırmaya devam etmektedirler. Bu sebeple "gökyüzünden inen kitap" tezine karşı insanlarda şüpheler ortaya çıkmaya başlamıştır (Salih, 2010, s. 76). Hasan Hanefî de eserlerinin birçok yerinde, Allah'ın varlığının düşünülemez veya kavranamaz olduğunu söylemiştir. Hanefî'nin ifadesiyle "Eğer Allah'ın (varlık) zatı düşünülemez veya kavranamazsa, bu durumda ona işaret edilmesi mümkün değildir ve böylece bilimde gerçekleştirmek veya doğrulamak mümkün olmaz. Dünyada "Allah'ın varlığı" diye bir şey yoktur. Ya da mantıksal olarak "Allah'ın zatı" kavramı anlaşılabilir, ancak gerçek değildir. (Hanefî, 1988a, s. 80).

Hanefî, Allah'ın gerçek bir varlığı olmadığını, ancak zihinsel bir tasarım olduğunu savunmaktadır. Zira Allah kelimesi, insanlar tarafından genel bir anlamı ifade etmek için kullanılan bilinen bir terimdir. Ancak ona göre bu kullanım, özü ifade eden bir isim değildir (Hanefî, 1988b, s. 556). Hanefî'ye göre bu durum; Allah'ın varlığını tam anlamıyla dile getirme, bir arzu ifadesi, bir talep gerçekleştirme, bir umut dileme, bir hedef için uzak bir bakış ve bir amaç için sürekli bir çabadan başka bir şey değildir (Hanefî, 1988a, s. 83). Çünkü ona göre Allah, dışsal bir olay değil, duygu içinde canlı bir akıttır. Hanefî, Allah'ın varlığını ifade etmek için kullanılan "Allah" kelimesinin gerçek anlamını taşımadığını söyleyerek başka bir çalışmasında şu ifadelerle yer vermektedir: "Büyüttüğümüz ama inandığımız her şey, halk arasında hissedilen şey (Allah) olur." (Hanefî, 1988a, s. 83; Hanefî, 1992, ss. 113-114.).

Modernist düşünürlerin, bu evrenle bağlantısı olmayan Allah'ın varlığına dair düşüncesine, varoluşçuluk anlayışıyla ulaştıkları görülmektedir. İlk olarak, Allah'ın bu evrenle bağlantısı olduğunu inkâr etmeleri ilahın reddi iddiası da olabilir ki bu iddianın bir kanıtı yoktur. Yani, Allah'ın varlığı hakkında bir şüphe varsa, o zaman bunun kanıtlanması gerekir.

İkinci olarak, evrenin düzenli ve kusursuz olduğu Mülk 3,4 ayetleriyle ispatlıdır. Bu evrenin ve içindeki çeşitli mahlukatın düzenleyicisi, onu yaratan ve mükemmelleştiren bir Yaratıcı olduğunun ispatıdır.

Üçüncü olarak; bu evrende Allah'ın birliğini ve kudretini göstermek ve insanları Allah'a ibadet etmeye ve O'na kulluğa çağırarak amacıyla peygamberler gönderilmiştir. Bu, fitrata uygun bir çağrıdır ve insanlar için önceden belirlenmiş bir eğilimdir. Peygamberlerin görevi, bu temel gerçeği hatırlatmak ve insanları bu doğal eğilime yönlendirmektir diyebiliriz.

2.2.2. Vahyin Allah Tarafından İndirildiğini İnkâr Etmek

Modernistlerin aşkınlık kavramı ile ifade ettiği şey, insanın dikey bir şekilde ilişki kurması gerektiğidir. Yani vahiyle insanın, yüce olanla ilişki kurması gerektiğini ifade ederler ancak Allah'ın, yaratıklarıyla arasında böyle bir bağlantı kurmasını reddederler (Arkoun, 1996, s. 78, 284; Ebû Zeyd, 2014, s. 209). Başka bir deyişle, Kur'ân'ın vahiy aracılığıyla yani peygamber aracılığıyla konuştuğu ilkesini kabul etmezler. Bu yaklaşım, nihai olarak insanın kendisinden kaynaklanması ve insanın kendisine yönelmesi gerektiğini beraberinde getirmektedir.

Arkoun'a göre İslam'da vahiy tasavvuru dikeydir. Yani vahiy, yukarıdan aşağıya inme şeklindedir. Bu konsept temel bir metafor oluşturmaktadır. Bu da insanın Tanrı'ya, yani yüceliğe, yani Allah'a yönlendirilen dikey bakış açısını şekillendirir. (Arkoun, 2009, s. 78). Ebû Zeyd ise Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olmadığını, aksine insan kelamı olduğunu savunur. Ona göre dini metinler, dil ve kültüre ait olmaları nedeniyle belirli bir tarihsel dönemin oluşumu ve üretimi olan insani metinlerdir (Ebû Zeyd, 2014, s. 209; Polat, 2018, s. 146-150). Öte yandan, Arkoun, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olmadığını ve Allah'tan nazil olmadığını şu şekilde ifade etmektedir: "Kur'ân'ı yukarıdan gelen bir kelam olarak görmeyi bırakın, sadece tamamen bir olay olarak düşünün. Bilim adamlarının bahsettiği fizik ve biyoloji olayları gibi. Kur'ân, maddi yapısıyla bize özgü bir konuşma olarak ortaya çıkmıştır." (Arkoun, 1996, s. 284). Bununla birlikte Ebû Zeyd, toplumda yerleşik en tehlikeli düşüncelerden birinin Kur'ân'ın, Allah tarafından Hz. Muhammed'e güvenilir bir şekilde indirilen bir vahiy ve ebedi bir metin anlayışı olduğunu dile getirmektedir (Ebû Zeyd, 1995, s. 67). Haşim Salih de Kur'ânî metnin tarihini ve onun göksel yüksekliğinden yeryüzündeki somut gerçekliğe indirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Metnin sınırlı koşullarla tamamen Arap Yarımadasında ve miladi yedinci yüzyılda bulunan bağlantısını açığa çıkarma zamanının geldiğini dile getirmektedir (Salih, 2011, s. 248). Bu ve bunun gibi diğer ifadeler

neticesinde modernistlerin; Allah'ın Kur'ân'ı vahiyle inzali ettiğini yani gönderilen ilahi hitabın varlığını reddetmektedir diyebiliriz.

2.2.3. Modernistlerin Nübüvvet Anlayışı

Modernistlerdeki peygamberlik anlayışı, filozofların peygamberlik anlayışına benzerlik arz etmektedir. Ortak noktaları olarak peygamberlik, peygamberlerde ve şairlerde bulunan hayali bir güçtür ve bu nedenle peygamberler ile şairler arasında ayrım yoktur. Onlar için peygamberlik, edinilmiş bir özellik ve özel bir yetenektir. Herhangi bir insanın peygamber olabileceğine inanırlar, bu nedenle peygamberliği Allah'ın bir kulu için seçme eylemi olarak görmemektedirler.

Ebû Zeyd'e göre Peygamberlik mutlaka dini bir karaktere sahiptir. Şairlerde de peygamberlik özelliği bulunabilmektedir. Örneğin, Adonis gibi bir şair kendini putperest bir peygamber olarak görebilir. Kur'ân ise nihayetinde peygamberliğin bir şeklidir (Ebû Zeyd, 2014, s. 121). Yine ona göre peygamberler, şairler ve bilginler, diğerlerinden daha fazla uyanıklık ve uyku sırasında hayal gücünü kullanma yeteneğine sahiptirler. Ancak bu, hayal gücü ve etkinliği açısından bu seviyeler arasında bir eşitleme anlamına gelmemektedir. Çünkü peygamberler, sıralamanın en üstünde yer almakta, onları tasavvufi yetiye sahip arifler, arifleri de şairler izlemektedir (Ebû Zeyd, 2014, ss. 56, 67-68.). Ebû Zeyd'e destek mahiyetinde bir cümle de "Peygamberler şairler ve büyükler gibidir." (Arkoun, 1996, s. 38) şeklinde Arkoun'dan gelmektedir.

Onlar için peygamberlik, herhangi bir kişi büyük bir hayal gücüne sahipse ona açık olan bir yetenektir. Abdulmecid eş-Şerafi bunu; bilinç kayb olduğunda ve yetenekler devre dışı kaldığında, bilinçaltının derinliklerinde gömülü olan, peygamberin kontrol edemediği, itme gücüne sahip olağanüstü bir durum ortaya çıkar şeklinde tasvir eder (eş-Şerafi, 2008, s. 40). Bu, elçinin kendi kendine bu durumu seçmediği, bir durumdan dolayı vahiy üreten kişi olduğunu ifade etmek içindir. Bu durum, ona Allah'tan gelen bir vahiy değil, kendi içinden kaynaklanan bir şey olarak açıklanmaktadır.

Modernistlerin bu yaklaşımları ve söylemleri, Allah'ın bu evrende etkileşimde bulunan bir Allah olmadığı fikrine dayanmaktadır. Sadece peygamberliğe inanmak, onlar için bu temel üzerine inşa edilen şeyi eleştirmek anlamına gelmektedir. Çünkü peygamberin mutlaka Allah'ın bir elçisi olması gerekmektedir ve bunu inkâr etmektedirler. Bu nedenle, tek çıkış yolları, peygamberliği kişinin hayal gücü olarak görmeleridir. Peygamberliğin kazanılmış bir özellik olduğunu ve Kur'ân'ın gerçekte peygamberden kaynaklanmadığını söylemek, vahiyden kutsallığı kaldırmayı amaçlamaktadır. Böylece onun edebi, kültürel ve tarihsel metinlerle aynı şekilde ele alınmasını, eleştirilmesini ve analiz edilmesini sağlamayı amaçlamaktadırlar.

2.3. Modernist Anlayışın Vahiy Konusundaki Görüşlerinde Anlam Tutarsızlığı

Modernist bakış açısı, Kur'ân'ın ifadelerinin her türlü anlamı içerebileceğini iddia ederek Kur'ân'ın işaret ettiği gerçek anlamın dışında bir manaya zemin hazırlamaktadır. Arkoun, Kur'ân'ın tüm insanlara öneriler veren çeşitli anlamlar ve olası anlamların bir koleksiyonu olduğunu savunmaktadır. Bu sebeple o, Kur'ân'ın tüm anlamlara açık bir metin olduğunu iddia etmektedir (Arkoun, 1996, s. 145). Ona göre, Kur'ân'ın anlamları genişledikçe, okuyucu kendi görüş ve inançlarına uygun anlamlar çıkaracaktır. Çünkü Kur'ân, ona göre tüm anlamlara açık bir metin mesabesindedir.

Arkoun'un yaklaşımına yakın bir durumu da Abdulmecid eş-Şerif de görmekteyiz. Ona göre metinler farklı kullanım alanlarına sahiptir. Bu metinler bazen farklı ve bazen de zıt yön ve anlamlarda kullanılabilir. Aynı metinde bir şeyin hem yarar hem de onun tersi için yorumlanması mümkündür (eş-Şerafi, 2009, s. 9). Ali Harb da Kur'ân metninin farklı okumaları ve yorumları hatta çelişki ve ayrılıklar üretebileceğini iddia etmektedir (Harb, 1993, s. 63).

Modernistlerin vahiy konusunda sonsuz anlamların olduğuna dair iddialarına karşı verilebilecek cevapları birkaç maddeyle şöyle özetleyebiliriz: İlk olarak, Allah Kur'ân'ı apaçık bir nur olarak adlandırmış ve insanlara onun bir rehber olduğunu dile getirmiştir. İnsanlar, onu düşünmeye teşvik edilmiş ve hükümlerini uygulamışlardır. Bu anlayış ancak anlamların sabitliğiyle ve usûlî bir yaklaşımla mümkündür (Yıldırım, 2021a, ss. 150-151). Ancak modernist anlayışın içerisinde Kur'ân'ın usûlî bir anlayışla ele alınmasını reddeden bir durum söz konusudur (Polat, 2018, ss. 134-135). Eğer kelimeler sabit anlamlardan yoksunsa kimsenin kalıcı anlamlar çıkarıp inançsal ve hukuki hükümler üretmesi mümkün değildir. Bu sebeple anlamlardan doğru ve yanlış olanlar birbirine karışacak, Kur'ân aydınlatmaktan ve rehberlik etmekten yoksun bir duruma dönüşecektir. Bu, Kur'ân'ın Allah'tan insanlara inişinin hikmetiyle çelişmektedir.

İkinci olarak; ilahi hitabın özü, amaçlanan anlamı ifade etmektir. Kur'ânî lafızların, ifade ettiği anlamdan soyutlanması, bu ilkeye aykırıdır ve bu durum hem filolojik olarak hem ilahi metnin mahiyeti açısından mantıksızlığı beraberinde getirmektedir. Bu sebeple ilahi hitabın içindeki her bir lafzın açık ve amaçlanan anlamları vardır. Bu ilke, her türlü iletişimde geçerli olmakla birlikte insanlar arasındaki iletişimin temeli olarak da kabul edilmektedir.

Üçüncü olarak; bu yaklaşım sonunda vahiy metinlerine bağlı kalmama ve usûlsüz bir metin okuma algısını ortaya çıkacaktır. Ancak her ilmin usûlü olduğu gibi tefsir ilminin de bir usûlü vardır (Yıldırım, 2021b, ss. 372-373). Fakat modernistlerdeki usûlü kabul etmeyen bu bakış açısı (Polat, 2018, ss. 134-135), insanları hükümlere güvenmeme durumuna sevk etmektedir. Bu da Allah'ın hükümlerinin terk edilmesini doğurabileceği gibi uygulanabilirlik alanında da birlikteliği bozacaktır.

Dördüncü olarak; anlamların sonsuz ve sabit olmadığına dair ön kabul, vahiy metinlerinin hüccet veya delil olması açısından yetersiz olduğunu ima etmektedir. Çünkü bu delil anlaşılmaz ve sabit olmayan anlamlara dayanır ve her an öncekinden farklı anlamlar çıkabilmektedir. Bu da metin içi anlam uyumsuzluğunu beraberinde getirmektedir ki Allah ayetler arasında bir ihtilafın olmadığını kendisi ayetinde (Nisa, 4:82) beyan etmiştir.

Son olarak; onların bu söyleminin amacı, -belki bunu kastetmeseler bile- dini hükümlerden kaçınmayı ve onlardan uzaklaşarak ibadetten soğumayı doğurabilecektir. Bu sebeple modernist bakış açısının topluma yönelik din anlayışının en can alıcı noktası da budur.

Sonuç

Modern İslam düşüncesi, geleneksel İslam anlayışını yeniden yorumlayarak çağdaş ihtiyaçlara cevap vermeye çalışırken vahiy kavramı da bu dönüşümden etkilenmiştir. Çalışmamıza konu olan Arap modernistler, İslam'ın kutsal metinlerine ve peygamberlik geleneğine eleştirel bir yaklaşım getirerek vahiy anlayışını kendilerince şekillendirmişlerdir.

Modernistlerin vahiy anlayışı, İslam düşüncesinde önemli bir değişimi temsil eder. Onların yeniden yorumlama çabaları, İslam'ın evrensel mesajını çağdaş ihtiyaçlara uygun hale getirmeye çalışırken, çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, modernistlerin vahiy anlayışının karmaşıklığını ve tutarsızlığındaki çeşitliliğini anlamaya yönelik bir adımdır. Modernist tarihselci bakış açısını eleştirel yönden ele alan bu makale sonucunda aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir.

Tarihselciliğin Batı kökenli olduğu ve İslam dünyasına, İslami inançları ve hükümleri sorgulamak amacıyla aktarıldığı bir gerçektir. Tarihselci metodun Kur'ân'a uygulanmasını savunuların amacının, içindeki hükümlerden ve ibadetlerden faydalanmak olmadığı, dini metinleri kutsallıktan çıkarıp edebi, kültürel ve tarihi metinler gibi eleştiriye ve nesnel yanıtlar almaya açık hale getirmek olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü araştırmamıza dahil ettiğimiz modernist yaklaşım, Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olmadığını kabul etmektedir.

Bu yaklaşımın sahipleri, Kur'ân'ın anlamlarının sonu olmadığına ve bu anlamların Kur'ân'ın sahibi ile ilişkili olmadığına inanmaktadır. Dolayısıyla, Kur'ân'ın tefsiri, yorumcunun özgürlüğünü kısıtlayacak kurallara veya kanıtlara tabi değildir ve anlamın genişliğini kimse daraltamaz. Bu tür bir söylemin Kur'ân yorumunda istismar edilmesine neden olabileceği kuşkusuzdur.

Modernistler, Kur'ân'ın tarihî boyutunu da vurgulayarak vahiy kendi otoritesinden ayırmışlar ve içerdiği inanç ve hükümlerden soyutlamışlardır. Nihâî olarak anlamın önceliğini iptal etmeye ve dini metinlerin sabit bir gerçeği olmadığı fikrini yaymaya çalışmışlardır. Batının etkisi altındaki Arap modernistlerin savunduğu bu okumalar; Kur'ân, peygamberlik, vahiy ve metinlerin kutsallığı hakkında şüphe uyandırmayı ve bu metinlerin

insan hayatına uygunluğunu sorgulamayı amaçlamış ve vahyin anlaşılmasını daha girift hale getirmiştir.

Kaynakça

- el-'Aravî, A. (2006). *el-Arab ve'l-fikru't-tarihi*. ed-Dâru'l-Beydâ.
- Arkoun, M. (1996). *el-Fikru'l-İslâmî kırâaten ilmiyye*, Hâşim Sâlih (çev.). el-Merkezu's-Sekâfiyyi'l-Arabî.
- Arkoun, M. (2009). *el-Fikru'l-islâmî nakden ve ictihaden*, Hâşim Sâlih (çev.). Dâru's-Sâkî.
- Arkoun, M. (2001). *el-Kur'ân mine't-tefsîri'l-mevrûs ila tahlîli'l-hitâbi'd-dînî*, Hâşim Sâlih (çev.). Dâru't-Taîfa.
- Arkoun, M. (1993). *Mine'l-İctihad ilâ nakdi'l-'akli'l-islamî*, Hâşim Sâlih (çev.). Dâru's-Sâkî.
- Arkoun, M. (1996). *Târihiyyetü'l-fikri'l-arabî*, Hâşim Sâlih (çev.). Merkezü'l-İnmei'l-Arabî.
- Aljabriabed. (2020) "Şiâru târihiyyeti'n-nassı leyse hüve'l-hall", http://www.aljabriabed.net/pouvoir_usa_islam_10.htm.
- Celâleddin S. (2004). *Mu'cemu'l-mustalahât ve's-şevâhidil-felsefiyye*. Dâru'l-Cenûb.
- Coşkun, M. (2020). *Modern Dünyada Kur'ân Yorumu-Tefsir Disiplininde Çağdaş Tartışmalar*. İFAV Yayınları.
- Ebû Zeyd, N. H. (1995). *en-Nass ve's-sulta ve'l-hakîka*. el-Merkezu's-Sekâfi'l-Arabî.
- Ebû Zeyd, N. H. (2014). *Mefhumü'n-nass*. el-Merkezu's-Sekâfi'l-Arabî.
- Ebû Zeyd, N. H. (1994). *Nakdü'l-hitâbi'd-dînî*. Sina li'n-Neşr.
- Hanefî, H. (1992). *et-Türâs ve't-tecdîd*. Müessesetü'l-Camiiyye li'd-Dirâsât.
- Hanefî, H. (1988a). *Mine'l-akîde ile's-sevra. (C. 1)*. Dâru't-Tenvîr.
- Hanefî, H. (1988b). *Mine'l-akîde ile's-sevra. (C. 2)*. Dâru't-Tenvîr.
- Harb, A. (1993). *Nakdü'n-nass*. el-Merkezu's-Sekâfi'l-Arabî.
- İbn Manzûr, (1419a). *Lisânü'l-Arab. (C. 15)*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Jacques Le G. (2007). *et-Târihi'l-cedîd*, Muhammed Tahir Mansûrî (çev.). el-Münazzametü'l-Arabiyye li't-Tercüme.
- el-Kattân, M. (t.y.). *Mebâhis fi ulumi'l-Kur'ân*, Mektebetü Vehbe.
- Kevin R. (1995a). *el-Ğarb ve'l-âlem. (C. 2)*. Abdülvahhab el-Mesiri (çev.). el-Âlemü'l-Marife.

- Lalande, A. (2001). *Encyclopedia of André Lalande*, Halil Ahmed Halil (çev.). Menşûrât 'Uveydat.
- el-Mesirî, A. ve et-Trikî, F. (2010). *el-Hadese ve mâ ba'de'l-hadese*. Dâru'l-Fikr.
- el-Mezûğî, Muhammed. (2007). *el-Akl ve't-tarih ve'l-vahy*. Menşûratü'l-Cemel.
- Mustafa, Â. (2007). *Fehmü'l-fehm medhal ile'l-hermenütîkâ*. Dâru Ru'ye.
- en-Nâsir, M. (1422). *el-Asrâniyyûn beyne mezâ'imi't-teccid ve meyanîdi't-tağrib*. Daru'l-Kevser.
- Polat, F.A. (2018). *Çağdaş İslam Düşüncesinde Kur'ân'a Yaklaşımlar*. İz Yayıncılık.
- er-Raysûnî, K. (1431). *en-Nassu'l-Kur'ânî*. Menşûrât Vizâratü'l-Evkaf.
- Rosenthal, M. ve Yudin, P. (1981). *el-Mevsûatü'l-felsefiyye*, Samir Kerem (çev.). Dâru't-Talîa.
- Salih, H. (2007). *el-İnsidedü't-tarihî*. Dâru's-Sâkî.
- Salih, H. (2010). *el-İslam ve'l-inğlâk*. Dâru't-Talîa.
- eş-Şerafi, A. (2008). *el-İslâm beyne'risale ve't-tarih*. Dâru't-Talîa.
- eş-Şerafi, A. (2009). *Tahdîsü'l-fikri'l-İslâmî*. Dâru'l-Medâri'l-İslâmî.
- el-Uzma, A. (1410). *en-Nass ve'l-üstûra ve't-tarih*. Dâru's-Sâkî.
- Yıldırım, A. (2021b). "Tefsir Usûlü Kavramında Anlam Arayışı". *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, 12 (1), 345-376.
- Yıldırım, A. (2021a). *Tefsir Usûlü'nün Mâhiyeti*. DBY Yayınları.
- Zahir, A. (1998). *el-Üsüsü'l-felsefiyye li'l-İlmeniyye*. Dâru's-Sâkî.

Arab Modernists' Perception of Revelation

Abdulkerim Soliman

Extended Abstract

The modernists' readings of the sources of the Qur'an were distinguished by their reliance on the mind alone, its sovereignty alone, belief in what is proven by experience and perceived by the senses, and influenced by the materialistic approach. Since many of the topics of the Qur'an cannot be subjected to the mind, senses, and experimental science, it is not possible to confirm what it brought about in it by talking about unseen things that do not exist. A person can test its truthfulness through mental experimentation, and therefore it is subject - according to this approach - to doubting its credibility. Based on this doubting or reducing its credibility, the call began to deny the holiness of the Qur'an so that what is in it can be studied with a materialistic approach. What is meant by the denial is not necessarily to reject the divinity of this Qur'an. The Qur'an or questioning its authenticity, but at the very least, questioning the validity of what was stated in the Qur'an to keep pace with human life, which does not know stability in terms of scientific and civilizational development, and the change in human needs from the era of the message. This prompted these thinkers to search for mechanisms that would help them achieve their goal. And subjecting the Qur'anic text to criticism and scrutiny. These people have found their goal in saying that the Qur'an is humanized and historic. Because with the humanization of the Qur'an and the statement of its historicity, it is impossible to reconcile them with what goes beyond the tangible, material reality, and thus the Qur'an loses the elements of its permanence as a book valid for time and place, and accordingly, whoever adopts the interpretation based on historicity has no choice but to cancel everything that is unseen from his consideration or interpret those unseen things. In accordance with the physical curriculum.

The Qur'an is considered the sacred text of Islamic belief and is seen as a guiding source for Muslims. However, the interpretation and understanding of the Qur'an have been a constant subject of debate. Especially, modernists have questioned and reevaluated traditional interpretations by approaching the Qur'an from a contemporary perspective. Modernist writers in the Arab world showed intense interest in studying the Qur'an during the 19th and 20th centuries. This interest paved the way for them to develop a different

methodology for reading and interpreting the Qur'an. As a result, they not only limited their studies to the interpretation of verses but also adopted an approach that examines the historical and cultural formation of the Qur'anic text. Their studies specifically addressed the stages of the Qur'an's formation, starting from the period of revelation to Prophet Muhammad, followed by the transmission of the revelation to his companions. Subsequently, they explored the period when the Qur'an was compiled in writing and organized within a specific system, leading up to the era when scholars began to systematically interpret the Qur'an.

This study focuses on the claim of historicity of the Quran, which is one of the important foundations of interpretation among Arab modernists. Their approach, centered on historicism, aims to understand the relationship between the time and place in which the Quran was examined and the culture prevailing among its initial recipients. This leads them to conclude that the Quran is limited to the context of that particular time and place and is unsuitable for other periods due to cultural differences and the diversity of human needs. The aim of our study is to analyze the views advocated by the modernist approach, particularly regarding revelation and prophethood. Ultimately, mistakes of the historical modernist perspective are identified, and proposals for solutions are presented.

The origin of this word goes back to the Greek language, which is translated in English as "HISTORISME" and its meaning is: a point of view based on considering a subject of knowledge as being produced by a current development that can be traced in history.

It is also said about historicism: "It is looking at every subject of knowledge as a present product arising from historical development," or as stated in Robert's dictionary, it is: "the doctrine that says that everything or the truth of everything develops with history, and it is concerned with the study of things and events from Through its connection with historical circumstances.

Historical reading has many names and terms, even if they differ in name and term, but its content and goal are the same. It is called the hermeneutics of the text, historicism, and what is called in the West hermeneutics - that is, hermeneutics. All of these terms, according to their authors, have one meaning, and they all seek to apply it to religious texts.

The purpose of historicism, as stated in the Soviet Philosophical Encyclopedia: The purpose of historical study is to reveal the concrete conditions and requirements for the development of phenomena and their historical succession, and their transition from certain historically necessary stages to other stages.

The word historical appeared in Western thought in 1872, as mentioned by Muhammad Arkoun, although Hashim Salih, the translator of Arkoun's books, mentioned that the term historicism was coined by the philosopher "Vico" (1668-1744), before its use became

widespread in philosophical circles. He said that Humans are the ones who make history, not unseen forces as they imagine. He rejected the idea that there was a civilization that had been revealed to humans, and this was acknowledged by philosophers who came after him, including Hegel and Croce.

Then came the philosopher Dilthey and gave the real impetus to the modern interest in historicism. In short, he is the father of modern conceptions of historicism.

Then, looking at the philosophical basis of the roots of historicism, we find that they are derived from existential Marxist thought, which is based on the concept of materialism, which is that thought is a reflection of matter, and revelation is contained within this matter, so the source of revelation must be material because it stems from it.

Muhammad Abed Al-Jabri says in explaining the concept of historicism in Marxism: The prevailing idea in official Marxism is that the social existence of people is what determines their awareness, that is, the type of their outlook on political and social affairs. In this sense, Marx said his famous statement: It is not the awareness or understanding that people have of themselves. Which determines their social existence. On the contrary, it is their social existence that determines this awareness.

Then, in the ninth century, many philosophers appeared, the most famous of whom were Schopenhauer and Friedrich Nietzsche. They said that man is nothing but a bundle of animal drives, and that will, instinct, energy, and motives are what move man. Mankind has been influenced by power, myth, and lies more than it has been influenced by reason and argument.

The concept of historicism moved from Western thought to Arab thought at the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century.

Anyone who follows the influence of the Arab world on these projects will find that a period has passed in the Arab world characterized by the spread of the term "reading" as a position on legal texts synonymous with interpretation, and a complete direction was directed to the study of the Holy Qur'an, with a special significance based on the methods of modern literary criticism of texts, and it emerged in the readings of Muhammad. Arkoun, Nasr Abu Zaid, Abdul Majeed Al-Sharafi, Hassan Hanafi and others, who were influenced by Western ideas.

The proponents of this approach relied on interpreting the vocabulary without looking at the contexts of the verses, and then reinterpreting the legal universals with a new interpretation that refers to new meanings.

The study reached a set of results, including:

- 1- The concept of historicism is a Western concept that was transferred to the Islamic world with the intention of demolishing Islamic legal beliefs and postulates.

- 2- The goal of those who call for applying the historical approach to the Qur'an is not to benefit from the rulings and acts of worship it contains. Rather, the goal is to move the legal text out of holiness until it is like other literary, cultural, and historical texts that accept criticism and refutation.
- 3- The concept of historicity is based on denying that this Qur'an is the word of God Almighty, and that it was revealed from God Almighty to one of His creation, which denies the reality of revelation, and that it is a myth.
- 4- The proponents of this concept seek that the meanings of the Qur'an have no end.
- 5- Acknowledging the humanity of legal texts and seeking to consolidate the concept of their infallibility from error.
- 6- The proponents of this concept seek to be liberated from the authority of revelation and its beliefs and laws.
- 7- These people seek to abolish the primacy of meaning, and that there is no established truth for the legal text.